

LÁTÓHATÁR

Ugron Nóra

„LEHETSÉGES EGY MÁSİK VILÁG, AHOL MINDEN EGYES LÉNY SZERENCSES”

MARIA MARTELLI: *CEA MAI NOROCOASĂ FIINȚĂ*. FRACTALIA,
BUKAREST, 2023.

Volt szerencsém Maria Martelli cea mai norocoasă ființă ('a legszerencsésebb élőlény') című kötetének – amellyel elnyerte a romániai Agenția de Carte által kiosztott Az Év Fiatalköltője díjat – útját végigkövetni a kéziratától a publikálásig, majd a kolozsvári bemutatón beszélgetni is a műről. A szerzőre Maria névvel hivatkozom, ami emlékeztet baráti viszonyunkra, de egyfajta feminista beavatkozásnak is tekinthetjük, eltávolodásnak a hivatalos hangnemtől, így a szerző is egy másik olvasó, és az olvasó egy beszélgetőtárs.

Amióta először olvastam a kéziratot, úgy gondolom, hogy nagyon fontos jelensége a kortárs román irodalomnak, és nem tudom, íródott-e már hozzá hasonló. Ahogy a kötet borítóján is összefoglaltam röviden, három fő tematikai csoportba sorolnám, miért találom egyedinek Maria Martelli írásait. Először is, Maria dekonstruálja a liberális kapitalista szerencse fogalmát mint egyszeri, váratlan és rendkívüli, a kontextustól független, kivételes eseményt, és kidolgoz egy olyan szerencsefogalmat, amelyet én közösségi szerencsének hívnék. Ahogy Maria írja, a szerencsén meg lehet osztozni, meg lehet azt testesíteni és többszörösíteni: „Norocul e de împărțit, întru-pat, multiplicat.” (12.) A kötet ajánlása pedig így szól: „pentru tine / ființă norocoasă // (și dacă nu te-ai simțit / vreodată / norocoasă // – cred că știi – / o altă lume e posibilă / în care ficare suntem / norocoase, / măcar o dată / dacă nu în ficare zi)” (5.), magyarul: „neked / szerencsés élőlény // ha pedig nem érezted magad / valaha / szerencsésnek // – talán tudod – / lehetséges

egy másik világ / ahol minden egyes lény / szerencsés / legalább egyszer / ha nem minden egyes nap” (minden magyar fordítás tőlem származik – U. N.). Tehát már az első oldaltól fogva világossá teszi a költői én, hogy a szerencse, amelyről a kötetben szó van, egy másik, igazságosabb világ része, mondhatni politikai prefigurációja.

A „lehetséges egy másik világ” kijelentés a Carolina Vozian által szerkesztett *Lumile noastre posibil* ('A mi lehetséges világaink', Literatură și feminism & Hecate, 2020) spekulatívfikció-antológiára utal, amelyben Maria egy novellája is megjelent. Ugyanakkor „a lehetséges egy másik világ” gondolata az anarchista politikai imaginárius része is, amelyre mind Maria, mind Carolina utalnak. Maria versei ezen a szlogenen túl is gyakran inspirálódnak anarchista politikai gyakorlatokból, aminek egyik jele a kötet közösségi hangulata. Tulajdonképpen a kötetben kifejeződő vegán és antispecista meggyőződés is ehhez kapcsolódik, ugyanis mindhárom összefonódva alkotja azt a radikális politikai gyakorlatot, amely a versek világában lehetővé tenné egy másik szerencsefogalom és szerencseérzet kialakulását. Ennek a kötet utolsó sorai adják talán legpontosabb leírását: „Ai primit, cândva, oricând, ceea ce căutai? / Ai dăruit, cândva, oricând, ce altcineva căuta?” (148.), magyarul: „Megkaptad, valaha is, akármikor, amire vágytál? / Felajánlottad, valaha is, akármikor, amire más vágyott?”

A második tematikai eggyüttes, amit fontosnak találok a kötetben, a hálaérzet jelenléte. Maria versei egy olyan világgépet performálnak, amelyben a hála az ember mindennapi rituáléinak alapja. Ezt a világgépet és gyakorlatot a költői én az úgynevezett „három nővértől”, azaz a babtól, kukoricától és sütőtöktől tanulja, ahogy a *Cele trei surori mă învățã recunoștința* ('A három nővér hálára tanít', 33–34.) című versben olvashatjuk. A három nővér gondolata, illetve valamelyest a hála gyakorlása és a növényektől való tanulás Robin Wall Kimmerer potawatomi bennszülött botanikus és író *Braiding Sweetgrass* (2013) című munkájából inspirálódik, amelyről egyébként a Maria Martelli, Aron Nor és Mina Mimosa alkotta *just wondering...* trió készített online videoesszét¹ angolul. Kimmerer többek között azt írja le, hogy egyes bennszülött gyakorlatokban a három nővért egymás mellé ültették, mivel kedvezők egymás növekedése szempontjából.

Érdeemes azt is megfigyelni, hogy Maria kötetében milyen fontos szerepe van a kertnek, amely a költő saját kertjére utal. Megszámlálhatatlanul sokszor jelenik meg valamelyik növény, a vetés ideje stb., az évszakok változása függvényében. Az évszakok váltakozása egyébként a kötet szerkezetét is strukturálja, a négy rész körülbelül a tavasznak, a nyárnak, az őszenek és a télnek felel meg, ebben a sorrendben, bár inkább két tél-fejezet van

(III–IV.), mintsem ős és tél. Nemcsak a növények és a versek tematikája, hanem a versek hangulata is az évszakok váltakozásához kötött, a reménytelen, napsütéses versektől a negyedik részben elérkezünk a hideg, depresszív, szorongó és félelemteljes gondolatokhoz.

Visszatérve a hálaérzethez, a kötet egészében a költői én háláját fejezi ki többek között a nap melegének, a cseresznyefának, amely telis-tele van cseresznyével, a testnek, a megterített asztalnak, a kapcsolatoknak, illetve a kötet szerkezete révén az évszakok múlásának is, ahogy erre a *Recunoștință* ('Hála') című vers vége is utal: „mulțumesc pentru viață / și pentru toate ale lumii / care ne-au fost date / și cele ce pot fi cunoscute și cele nu pot / și cele ce pot fi schimbate și cele ce nu pot” (56.), magyarul „köszönet az életért / és a világ összes dolgáért / ami megadatott nekünk, / azokért is amelyeket meg lehet ismerni és azokért is amelyeket nem, / azokért is amelyeket meg lehet változtatni és azokért is amelyeket nem”. Az évszakok múlása a megváltoztathatatlan dolgok közé tartozik, azonban a klímakrízis, ami félelmet és szomorúságot kelt a költői énben, a megváltoztatható dolgokhoz sorolható: még ha ez a változás nehezen is érhető el, a versekben mindig pislákol egy kis remény, amelynek „az íze közel van” („gustul speranței e aproape”, 18.). Az egész kötet a klímakrízist kitermelő és egyre inkább gyorsító rendszer ellen íródott manifesztum a maga hétköznapi jeleneteivel, amelyek egy másféle hétköznapot posztulálnak, túlmutatnak a dolgok általunk megszokott rendjén, azon a renden, amely az elnyomó rendszereket fenntartja.

A harmadik témakör, ahová a fent soroltak is elvezetnek, a humán és nonhumán kapcsolata, amely rendkívül fontos szerepet játszik a kötet egészében. Különösen az embernek az úgynevezett „háziállatokkal” való kapcsolata kerül előtérbe, de ahogy láthattuk, fontos a növényekkel és az egész ökoszisztémával való viszony is. Megjelenik egyfajta nonhumán érzékelés, és számomra ez teszi a kötetet a legkülönlegesebbé és -egyedibbé. Már az első verstől fogva rendszerint előfordul, hogy bizonyos sorokban a költői én nézőpontja egyaránt olvasható emberi és nem emberi nézőpontként. Már-már azt mondhatnánk, hogy néha egy nem emberi költői énnel van dolgunk, bár ez teljes mértékben nem lehet igaz, ahogy a *Recunoștință* vers végén is láthattuk: vannak megismerhető és megismerhetetlen dolgok a világon, és a nem emberi állatok és lények érzékelése és nézőpontja teljes mértékben sohasem megismerhető. Mégis bizonyos fokig átérezhető, és az olvasó is átérezheti az olyan sorokban, mint:

„Și poate că nu știm exact cum e norocul, poate că nu putem ști decât atunci când suntem în el, când norocul ne cuprinde cu totul și plutim un pic în aer deasupra pământului, și poate că nici atunci nu știm, doar simțim ceva

ca o aripă care ne bate din coaste, ca niște branhii care primesc oxigen, ca niște copite care aleargă nestingherit, fără vreun gard la orizont.”

Magyarul: „És talán nem tudjuk pontosan, hogy milyen is a szerencse, talán nem is tudhatjuk, csak akkor, amikor benne találjuk magunkat, amikor a szerencse egészen körbevesz minket, és kicsit lebegünk az éterben a föld felett, és talán akkor sem tudjuk, csak *érezzük*, mint egy szárnyat, ami az oldalunkból verdes, mint néhány kopoltyút, amelyek levegőhöz jutnak, mint néhány patát, amelyek megállás nélkül vágatnak, mindenféle kerítés nélkül a láthatáron.”

A szárny, a kopoltyú vagy a pata érzékelése a szerencseérzethez kapcsolódik, ami ezáltal megmutatja minden élőlény, de főleg a nem emberi lények szépségét, főleg, ha szabadok, ha szabadon szállhatnak, lélegezhetnek és galoppozhatnak anélkül, hogy be lennének zárva. A kötet mind az emberi, mind a nem emberi lények szabadságát keresi abban a lehetséges, utopisztikus más világban, amelyet megtestesíteni kíván. Azt a kérdést is felteszi, hogy mit jelent a szerencse, amikor el van véve tőlünk a választás lehetősége, az emberektől is a kapitalizmusban, de főleg a nem emberi állatoktól, ahogy a *Privindu-le cum dorm* ('Megfigyelve ahogy alszanak') című vers tematizálja. A költő kutyái, Aki, Nuna és Mushi, illetve Aria fontos szereplői a kötetnek, és ebben a versben a költői én számba veszi, hogy csak részlegesen irigyelheti az állatok alvását és játékát, hiszen ők nem választhatják meg, hogy ki gondoskodik róluk, és azok a szerencsések közülük, akikről valaki gondoskodik.

A kutyákról szóló versekben dekonstruálódik az a humanista mítosz, miszerint a kutya az ember legjobb barátja, a mítosz, amely elfedi, hogy ez a barátság mennyi szenvedést okoz a kutyáknak, akik az utcán kóborolnak, autók között kéregetnek, kölyökként egyedül maradnak, és nem találnak ételt és szeretetet, de még a sterilizálás is egy olyan döntés, amely akárhogy is, okozhat szenvedést. A *cea mai norocoasă ființă* ezáltal az emberek és nem emberi állatok együttélésének gyakorlati valóságát mutatja meg egy igazságtalan világban, ahol a költői én mégis az igazságosságra és békés együttélésre törekszik. Ezen a ponton, de a hálaérzet szempontjából is, Maria Martelli költészete az amerikai Mary Oliver (1935–2019)² munkásságára hasonlít.

A tanulás fontos eleme a kötetnek, már az első oldalakon is kijelenti a költői én, hogy talán minden cselekvés egy próbálkozás, újbóli és újbóli próbálkozás (9.). Tulajdonképpen így a kötet minden verse egy-egy próbálkozás ama más világnak, a közösségi szerencsének és a boldog együttélésnek a megteremtésére. A tanulás a nem emberi lényektől való tanulást

is jelenti, ahogy a költői én a három nővértől, azaz a babtól, kukoricától és sütőtöktől tanulja a hálaérzetet, de ahogy tulajdonképpen az amerikai bennszülött törzsektől is, Kimmerer közvetítése révén. Illetve az emberek, kutyák és macska viszonyát is a játékos tanulás jellemzi. A nonhumán érzékelés szempontjából pedig egyes mindennapi cselekvések más formát öltenek, így hagyja a költői én a gondolatokat, hogy szaladjanak, és a gondolatok galoppozva szaladnak (57.).

Ha már játékos tanulásról volt szó, akkor legvégül megemlítenék egy másik szempontot, amely nem tematikai, hanem nyelvi: a kötet verseinek gyönyörű ritmusuk van, ami olykor a hangulathoz illő – például a szorongáshoz és elkeseredettséghez a *Frig* ('Hideg') című versben: „cu cât se face mai frig și mai întuneric cu atât se face mai frig și mai întuneric cu atât se face cu atât se coase cu atât e mai întuneric și gradele costă fiecare grad în plus costă” (92.); vagy a Mushi kutya félelméhez és szuprastimulált érzékeléséhez első útján a városban: „zgârrr zgaaang iahahaa! / unde? unde? / dreapta stânga / dreapta stânga / ciment ciment / iarbă! pământ ah! / ciment ciment ciment / ciment ciment ciment / excrement! [...] ciment ciment ciment / iarbă! lemn! pământ! urină? străină! / cine e acolo? cine e? văd! aud! Ne / jucăm?” (129.); vagy egy intim közelség és erotika megtestesítője: „corpul meu / jumătate-adormit, și-a deschis gura, / și-a amintit, o nouă venire, un / val înspre un nou mal, venind / din nou, curiozitatea, un val, / înspre un nou mal, un nou val, / înspre un nou mal, din nou / și / din nou” (51.); és így tovább, végtelenül sorolhatnám a példákat. Magyarra nem fordítom, talán a ritmus még szebben látszik, ha nem teljesen tiszta a jelentés.

Maria Martelli *cea mai norocoasă ființă* című kötete tehát a közösségi szerencsét nemcsak tematikailag próbálja megteremteni, belevarázsolni igazságtalan világunkba, hanem egy bizonyos fajta szépség materiális, testi eleme is ennek a költészetnek, a ritmus révén mintegy beleszövődik a kötet anyagába. Olvasni és hangosan felolvasni ezt a kötetet – szerencsés érzés.

JEGYZETEK

¹ Indigenous Knowledges and the Teachings of Plants – after Robin Wall Kimmerer, <https://www.justwondering.io/indigenous-knowledges-and-the-teachings-of-plants/>

² Lásd például: *New and Selected Poems* (1992), *Dog Songs* (2013).